

TANULMÁNY

*Hunya Csilla***Paraziták és gazdatestek, otthonlévők és idegenek
Kim-Ki Duk *Lopakodó lelkek* című alkotásában**

Bevezetés

Tanulmányomban otthonlakókról és idegenekről fogok szólni. Idegenekről, akik ugyanannyira lehetnek ismeretlen betolakodók, mint akár mi magunk is. Otthonlakókról, akik ugyanannyira lehetünk mi magunk, mint akár ismeretlen idegenek is.

Elemzésem kiinduló pontjaként Kim-Ki Duk *Lopakodó lelkek* című alkotása szolgál (eredeti címe *Bin-jip*, koreaiul „üres házak”). Főhőse, Tae-Suk ugyanis szakít emberi működésünk egyik alaptörvényével, az otthonlakással, és idegenként átmenetileg üressé vált otthonokban szállásolja el magát. Tae-Suk otthonfoglalási kísérletein keresztül előbb a lakozás és az otthon fenomenológiáját illetve mélylélektani jelentőségét kívánom bemutatni, majd arra a szélesebb körben is aktuális kérdésre keresem a választ, hogy fizikai környezetünkben (elemzésem fókuszában otthonunkban) ki számít otthonlakónak és ki betolakodó idegennek. Fenntartható-e és ha igen, milyen lélektani következményekkel e két fogalompár dichotómiája, vagy esetleg megtalálhatók-e közöttük azok az érintkezési pontok, amelyek felfedik otthonlakó és idegen, gazdatest és parazita összetartozását, egymást feltételező jellegét?

„Lényegénél fogva költőien lakozik az ember e földön”

Heidegger ([1951] 1993, 191.) szerint „*lényegénél fogva* költőien lakozik az ember a földön”, ugyanakkor *megvalósított* lakozásunk „nagyon költőietlen”. Heidegger arra tanít, hogyan lakozhatnánk valóban költőien, egzisztenciánkat nem elvétele, hanem egyfajta állandó én-te viszonyban környezetünkkel.

A *Lopakodó lelkek* főhőse, Tae-Suk mintha éppen erre tenne kísérletet. Szakít világba vetettséünk normatív megoldási módjával, az otthonlakással, helyette a

lakók utazásai miatt átmenetileg üressé vált otthonokban húzódik meg. Rövid lakozásai során megtöri költőietlen egyirányú környezeti létezésünket, ugyanis otthonfoglalási rituáléi alatt állandó én-az viszony helyett állandó én-te viszonyba (Buber, 1923) kerül aktuálisan elfoglalt környezetével. A szó legmélyebb értelmében véve kapcsolatba lép vele.

Első körben feltérképezi a lakók otthon által őrzött identitását, majd magára (k)ölti azt: megfürdik fürdőkádjukban, felveszi ruhájukat, eszik otthon hagyott ételeikből. Második körben pedig megteszi helyettük, amire ők szemmel láthatóan nem, vagy csak nehezen képesek: ápolja abjektjeiket (Kristeva, 1982). Kimossa szennyesüket, megjavítja elromlott gépeiket, feltakarítja piszkukat, rendet rakva szabaddá teszi életterüket, sőt eltemeti magára hagyott halottjukat is.

Üres házak

Tae-suk alternatív lakozásai, buberi (Buber, 1923) én-te környezeti kapcsolódása révén aktív befogadóként mi magunk is beköltözünk az általa átmenetileg elfoglalt „üres házakba”. Viszonyba lépünk velük, és ráébredünk, hogy a házak a film koreai címével ellentétben egyáltalán nem üresek, ellenben nagyon is telítettek: a tárgyakon túl a bennük élők tartalmainak is hordozói. „Fecsegő” otthonaikon keresztül így a lakók távollétükben is megtapasztalhatókká és megismerhetőkké válnak.

Tae-suk lakozásai nyomán egyre mélyebbre gázolunk az otthon fenomenológiájába. Bachelarddal (1958) egyetértésben rádöbbenünk arra, hogy az otthon fizikai természetén túl kitüntetett „lény”, egyfajta nem-én, amely az ént védelmezi, a bensőségesség terét rejtő nárcisztikus boríték, a világ számunkra kiutalt szeglete, saját világmindenségünk. Villém Flusser (1996) *Az ágy* című esszéjében így ír az otthon jelentőségéről:

„Lakozunk. Ha nem így volna, élni sem tudnánk. Otthontalanok és védtelenek lennénk. Bele lennénk vetve egy középpont nélküli világba. Lakhelyünk a világ közepe. Innen törünk ki a világba, hogy azután ide húzódjunk vissza. Lakhelyünket elhagyva kihívást intézünk a világ ellen, majd annak fenyegetése elől ide vonulunk vissza. A világ lakhelyünk környezete. Lakhelyünk az, ami a világot megszilárdítja. Az élet nem más, mint közlekedés lakhelyünk és a világ között. Pulzáció a horizont és a középpont között. Kiadás és gyűjtés, odaadás és önmagunk megtalálása, cselekvés és megfigyelés, elválás és hazatérés. A világ ábécé, amit megfejtünk. A lakhely az alfa és az omega. Lakozunk” (Flusser, 1996, 56.)

„Csak az lakozhat igazán, aki megtanult odabújni”

„Csak az lakozhat igazán, aki megtanult odabújni”, mondja Bachelard ([1958] 2011, 19.), és valóban: mintha otthonunk missziója az anyai környezésből nőne ki. Anyánk ugyanis korai életszakaszainkban fizikai és pszichés értelemben egyaránt tartalmaz, majd környez minket, akár csak későbbiekben otthonaink. Otthonunk mélylélektani jelentőségének megértéséhez kövessük most végig korai tartalmazóink sorát az anyaméhtől kezdve egészen az otthonig. Ezek ugyanis előbb testi-lelki fejlődésünk nélkülözhetetlen alapjaként, később lelki egyensúlyunk és folytonosságunk fenntartásának fő kellékeként szolgálnak.

Életünk kezdetén, első fizikai környezetünk saját anyánk (Erdélyi és Hunya, 2016). Halljuk bélmozgásait, vére surrogását, szívverését, gyomorkorgását, beszédhangját. Tapintás és mozgás közben érzékeljük méhének falát, tartalmazó burkát. A környezet-anyából származó észleleteink belsővé válnak, hiszen szív-dobogásától függően megnyugszunk, vagy izgatottá válunk. Hangszíne, beszédritmusa már ekkor az emlékezetbe rajzolódik talán a kötődés első, láthatatlan lépéseként, az anya, mint tárgy első belső lenyomataként. A születés egyben elszakadást is jelent az anyaméhtől, a méhlepénytől, a köldökzsinórtól, egy szóval az addig megszokott, biztonságot adó, növesztő és tápláló környezettől. Az anyával alkotott organikus egységtől, amely egyben a későbbi szociofizikai környezetek prototípusának is tekinthető.

Lacan szavaival élve a be nem fejezettség állapotában jövünk a világra (Füzesséry, 1993). Az anya korai gondozói viselkedésével épp e civilizációs koraszülöttséget igyekszik ellensúlyozni, és ráhangolódásával csecsemőjét továbbra is biztonságot adó, számára mindenhatósági érzést biztosító környezetként körülvenni. Winnicott (1952) e születés utáni állapot leírásakor környezet-anyáról beszél. Az elég jó anyai környezés, „holding” esetén az anya az elsődleges anyai ráhangolódással képessé válik a születést követően is biológiai és pszichés környezetként tartalmazni csecsemőjét: kielégíteni igényeit, megóvni fenyegetővé váló ösztönkésztetéseitől, a tükrözés folyamatán keresztül saját szelfjével pótolni gyermeke még hiányzó szelfjét, és ezáltal hozzásegíteni annak kialakulásához. Winnicott szerint életünk e korai szakaszában nem beszélhetünk belső és külső tényezőről, az anya a gyermek része, és fordítva. Bion (1962) szavaival élve az anya e korai időszakban tartályává lesz saját gyermekének biológiai és pszichés értelemben egyaránt. Ha az anya képes hatékonyan tartalmazni gyermeke projekcióit, akkor megtartó környezetet biztosít számára. Későbbi életszakaszokban megszokott fizikai környezetünk, elsősorban ottho-

nunk is tartalmaz minket, igaz a tartalmazás más aspektusaiban. Bowlby (1980) kötődéelméletében, Kohut (1971) szelfpszichológiájában, illetve Mahler (1973) és Stern (1985) analitikusan orientált fejlődéslélektanában is kulcsfontosságú lesz az anyai környezés, vagyis, hogy az anya énhatárai fellazulásával képessé váljon gyermeke állapotainak olvasására, átmunkálására és visszatükrözésére. A gyermek pszichés struktúrájának épülése, érzelmi öntudatra ébredése valamint a kontroll kialakulása múlik rajta.

Életünk első két szakaszában, a szavak előtti magzati és csecsemőkorban tehát anyánk környezetként is táplál, tartalmaz, fejleszt minket. A korai anyai környezettől való eltávolodás a winnicotti (1965) „átmeneti tárgyból” eredeztethető „potenciális tér” kialakulásával veszi kezdetét. De ahhoz, hogy fizikai környezetünkbe, vagyis előbb otthonunkba, majd a tágabb világba is valóban be tudjunk lépni, szeparálódunk kell „környezet-anyánktól”. A szeparáció viszont csak akkor lehetséges, ha ő korai környezéssel hozzásegített önálló pszichés apparátusunk kialakulásához, saját testhatáraink felállításához.

Pszichés védőburkok

Francoise Dolto (1984) a világba lépés fő feltételének a tudattalan testkép kialakulását tartja, amely a korai kapcsolatban születik, anyánkkal közös alkotásként, a kettőnk közötti interakciók, tükrözések, érintések közepette, kettőnk megosztott tudattalanja révén. Kapcsolati élményeink tudattalan emlékezeteként fogható fel, egyfajta tudattalanná vált fantázia magunkról (Erdélyi, 2008). Olyan dinamikus kép, amely vágykielégítő korai kapcsolódás esetén védőburkot képez, alapjává válik identitásunknak, óvja egész személyiségünket, hordozza szerethetőségünk bizonyítékát, állandóságunkat, folytonosságunkat biztosítja és hozzásegít vágyaink kielégítéséhez. A tükör-stádiumban fojtódik el, amikor tükörbe nézve sokkolódva szembesülünk objektív tükörképünk és kapcsolódásainkból származó testképünk különbözőségével.

Didier Anzieu (1985) világba lépésünk kapcsán saját bőr-énünk kialakulásának fontosságát hangsúlyozza, amely a korai anyai gondozás, környezés fő pszichés produktuma. A bőr-én tehát az anyánkkal való korai kapcsolatból származik, amelyben még közös bőrrel rendelkezünk, és közvetlenül kommunikálunk egymással. Amennyiben sikerül a szétválás okozta szorongáson túljutni, szert teszünk saját bőr-énünkre (Erdélyi, 2008). A bőr-én Anzieu-nél – ahogy a tudattalan testkép Doltónál – egyfajta pszichés védőburok, „nárcisztikus boríték”, amely a lelki apparátus alap-jóllétét, állandóságát és védelmét biztosít.

ja. A tudattalan testkép és a bőr-én pszichét védő funkciója hasonlatos otthonaink én-védő funkciójához. Otthonaink ugyanis fizikai értelemben biztonságos bázisként, pszichésen pedig egyfajta nárcisztikus borítékként tartalmaznak minket, otthonlakókat.

Tudattalan otthonkép

Alberto Eiguer (2009) francia pszichoanalitikus szerint otthonunk az Anzieu (1997) által leírt bőr-énhez, illetve a doltói tudattalan testképhez hasonlóan nem csak tudatosan észlelhető konkrét fizikai hely, hanem tudattalanná vált belső reprezentáció is. Otthonunk tudattalan képe eredendően teljes: egyfajta földi paradicsom, ahol épp a megfelelő hőmérséklet uralkodik (Bachelard, 1958), ahol jó esetben védelmező lények élnek, ahol onnipotensen hozzáférünk táplálékhoz, és valamennyi szükségletkielégítő jóhoz. Tudattalan otthonképünk a doltói tudattalan testképhez (Dolto, 1984), illetve az anzieu-i bőr-énhez (Anzieu, 1997) hasonló, fontos pszichés funkciókat tölt be. Fő feladata szerint tartalmaz, folytonossá tesz és meghatároz minket.

Tartalmaz, mert leválasztja a kintet a bentről. A nagyvilágot az intimitásról, bensőségességről, családról. Határai jó esetben elég merevek ahhoz, hogy biztonságban legyünk benne és intimitásunk megőrződjön, ugyanakkor elég lágyak, hogy ne börtönként szigeteljen el. Tartalmazza negatív emócióink nagy részét: ide vonulunk vissza, ha baj van, ha szomorúak, ha csalódottak, ha dühösek, ha betegek vagyunk. Ösztönselekvéseink is javarészt itt elégülnek ki: itt szeretkezünk, itt eszünk, iszunk, itt veszekszünk igazán, és hagyományosan ide születünk és innen halunk meg. Tudattalanul ugyan, de otthonunk helyiségei őrzik ott megélt élményeinket, és tükrözik velük kapcsolatban kialakult érzéseinket. A hálósoba például nem csak az ágyat, az éjjeliszekrényt és az olvasólámpát tartalmazza, hanem az ott megélt élményeinket, és azokból származó érzéseinket is. A jó, vagy kevésbé jó együttléteket, az összetartozást vagy a magányt, a bizalmat vagy a bizalmatlanságot, az átvirrasztott éjszakákat, gyerekeink helyfoglalási kísérleteit. És persze nem csak a hálósoba, hanem otthonunk minden egyes négyzetcentimétere.

Folytonossá tesz, mert otthonunk „az egyik legerősebb összetartó kapocs emlékeink, gondolataink, álmaink, vagyis múlt, jelen és jövő között” (Bachelard, 1958.). Az otthon kiszorítja életünkből az esetlegességet és mindinkább a folytonosságra törekszik. Szétszórt lények volnánk nélküle. Különböző életszakaszokból őrzi tárgyi emlékeinket, amelyek időkapszulaként működnek: kapuk egy-egy korszakunkhoz, életeseményünkhöz. Ugyanakkor a számunkra fontos

személyeket is képviselhetik: a nagyszülőtől örökölt komód például az ő szellemi, lelki örökségüket, hozzá fűződő kapcsolatunknak, közös élményeinknek hordozója, jelenléte így biztosítja önéletrajzi folytonosságunkat.

Tükröz és meghatároz, mert otthonunk családi és egyéni identitásunk épülésének, fenntartásának nélkülözhetetlen eszköze. Searles (1960) úttörőnek számító és azóta számos vizsgálat (Chawla, 1992) által alátámasztott elmélete szerint az otthon hasonlóképp az emberi kapcsolatokhoz a biztonságos bázis szerepét tölti be, sőt amennyiben az elsődleges emberi kapcsolatok nem kielégítőek, az otthon ellensúlyozhatja őket azáltal, hogy a gyermek azonosul az őt körülvevő helyekkel és tárgyakkal. Ez normális esetben hozzájárul a személyes identitás érzéséhez és érzéséhez. Identitáserősítő funkciót is betölt: otthonunk mérete, elhelyezkedése, jellege egyéni választásainkon túl kifejezi társadalmi helyzetünket és nap, mint nap szembesít is vele. A nappali, mint közös családi tér, ahol a külvilágot is vendégül látjuk olykor, szerepszemélyiségünk téri-tárgyi kifejezőeszköze. Tudatos-tudattalan benyomáskeltő stratégia részeként itt állítjuk ki a számunkra hangsúlyos családi képeket, a státuszunkat jelző okleveleket, értékrendünket, szellemiségünket tükröző könyv és egyéb gyűjteményeinket, örökségeinket. Otthonunk beosztása, a térhasználati szokások, a határok megléte illetve hiánya fellebbenti családi viszonyainkat, megmutatja, és egyben állandósítja jellemzőinket.

Otthonlévők és idegenek

A *Lopakodó lelkek* főhőse, Tae Suk és szerelme tehát idegenekként távol lévő lakók otthonába törnek be. Az imént ismertetett pszichoanalitikus elméleteknek megfelelően kijelenthető, hogy nem csak a fizikai lakóhelyekbe, hanem egyúttal a lakók pszichés borítékjába, saját világmindenségébe is behatolnak. Betöréseik ellenére mégsem tekinthetők erőszaktevőknek, mivel annak ellenére, hogy a lakóhelyek fizikai határát nem igazán, pszichés jelentőségét annál inkább tisztelik. Valójában jobban látják és értékelik az otthonlakók „bensőségességének terét”, mint ők maguk. Ápolják a házigazdák abjektjeit, rituálisan kézzel mossák piszkos ruhájukat, kitakarítják otthonukat, feltámasztják kókadozó növényeiket, eltemetik magára hagyott ősből lett halottjukat. Rituális lakozásaik során olyannyira megbecsülik és tiszteletben tartják a távol lévő otthonlakók átmenetileg elhagyott pszichés borítékjait, hogy egy idő után már őket látjuk odataratozóknak, és az eredeti otthonlakók lesznek idegenekké.

Vajon hogyan értékelhető ez a befogadói „pszichés torzítás” ha nem csupán az

otthon, illetve a tudattalan otthonkép elméletéből kiindulva vizsgáljuk meg a film alaphelyzetét? Milyen következtetések vonhatók le abból, ha a parazitizmus jellemzőinek fényében tekintünk az otthonokba behatoló parazita Tae-Sukra és szerelmére?

Paraziták és gazdatestek

Ha a hagyományos parazita elméletek szellemében értékeljük Kim-ki Duk alkotását, hamar a Michel Serres (1980) által leírt definíciós nehézségekbe ütközünk. A parazitizmusra jellemző szerepek és szerepviselkedések ugyanis inogni látszanak. A parazitizmus hagyományos felfogása szerint ugyanis a szerepek kőbe vésettek. Adott egy gazdatest (jelen esetben otthon), ahová egy parazitaszervezet (Tae-Suk) engedély nélkül beköltözik, és amit létfenntartása és fejlődése érdekében kihasznál. Majd egy bizonyos pillanatban a folyamat megszakad. Vagy az élősködő távozik, vagy a gazdatest kiveti őt, vagy valamelyikük, esetleg mindegyikük elhal. Tae-Suk és szerelme valóban engedély nélkül költözik be a távol lévő házigazdák otthonába, azonban helyhasználatuk legalább annyira szolgálja az otthonlakók pszichés és fizikai létfenntartását, mint a saját magukét. A főhős otthonfoglalási rituáléi során nem igazán tekinthető kihasználónak, sem a házigazdák kihasználtának. A parazitizmus hagyományos szerepelmélete összedőlni látszik.

A parazitizmus Michel Serres (1980) elmélete szerint azonban korántsem olyan egyértelmű létezési mód, mint ahogyan azt a hagyományos felfogás mutatja. Nem két, hanem háromszereplős kapcsolódási forma, résztvevői a gazdatest, a parazita és a váratlan történés (zaj). Ez utóbbi megzavarja a parazita ténykedését, következtében a parazita lelepleződik, és a szerepek felcserélődnek. Ebben a háromszereplős kapcsolódási formában bármelyik szereplő betöltheti bármelyik szerepet, sőt be is tölti: a parazita és a gazdatest pozíciója a végtelenségig cserélődik egymással. Vagyis gazdatest és élősködő egyenértékű és egymást feltételező.

Tae-Suk és szerelme parazitaként költöznek be az otthonokba. Esznek az ételekből, használják a ruhákat és a bútorokat, ugyanakkor a használaton túl számos jócselekedetet is végrehajtanak a lakók és az otthon (vagyis a gazdaszervezet) érdekében. Az otthonlakók váratlan hazatérése a serresi értelemben vett zajnak, illetve történésnek tekinthető, ami a parazita logika szabályai szerint megváltoztatja az addig fennálló viszonyokat. Következtében a hazatérő lakók lesznek parazitává, hiszen engedély nélkül törnek be Tae-Suk és szerelme rituális lakozásába, megszakítják addig háborítatlan kapcsolódásukat egymáshoz és az őket körvevő térhez.

Paraziták és gazdatestek, otthonlévők és idegenek

Serres parazita elmélete szerint a parazita valamennyi kapcsolódásunk alapja, legyen az szociális, biológiai vagy technikai. Az interszubjektivitás magában foglalja a parazitát, amely kizárhatatlan és elkerülhetetlen, megjelenése már-már eleve elrendelt, ugyanakkor pozíciója legalább annyira a gazdaszervezeté is, mint az övé. A filmben látható átmenetileg elhagyott otthonok, mint megannyi, üresen álló csigaház, szinte feltételezik a beköltöző idegen (Tae Suk) megjelenését. Az otthonokban halmozódó, a lakók számára talán viszolygást, undort keltő hátrahagyott feladatok (temetetlen halott, kimosatlan szennyes, rendetlen terek, elromlott eszközök, kókadozó virágok) is szinte feltételezik a lakók elidegenedtségében otthonos „idegen” felbukkanását.

Befejezés

Kim-Ki Duk *Lopakodó lelkek* című alkotása az otthon fogalmi rendszerén belül vizsgálja az idegenség jelenségét. Főhőse, Tae Suk kétszeresen is idegenként jelenik meg a film első jeleneteiben: nem beszél, és nem lakik. Otthonfoglalási rituáléinak fényében azonban eredetileg idegen viselkedése a befogadó számára befogadhatóvá, sőt otthonossá válik, míg a házigazdáké idegenné lesz. Ennek ellenére Tae Suk a film harmadik harmadában börtönbe kerül betörés, lopás és emberölés gyanújával, amelyekből csak a betörés bizonyosodik be. Törvény szerint ítélik el, ugyanakkor büntetésének jellege krisztusi: a kétszeresen is idegennek, a nyelv- és helyidegennek nincs helye szimbolikus világunkban. Tae Suk a börtönben ennek megfelelően testével is leszámol, láthatatlan lesz. Láthatatlansága azonban nem jelent végleges eltűnést, hiszen megjelenése, akár az idegené és a parazitáé eleve elrendelt. Szerelme otthonában folytatja a házigazda számára immár láthatatlan életét. Eszik ételéből, alszik ágyában, ápolja otthonát, megfelelőképp szereti általa bántalmazott feleségét, jelenlétével javítja házasságuk minőségét.

Serres (1980) szerint az idegen (parazita) megjelenése törvényszerű és elkerülhetetlen. Épp ezért az ellene folytatott harc leginkább a nyulak ellen védekező kertész esetét idézi: nagyobb rombolással és károkozással jár, mint amit a parazita eleve elrendelt megjelenése és tevékenysége valaha is jelenthetne. El kell fogadnunk: a parazita parazitálja a parazitát. Az idegen otthonos saját elidegenedtségünkben.

IRODALOM

- ANZIEU, D. (1997). *Le moi-peau*. Paris: Dunod, 1985.
- BACHELARD, G. (2011). *A tér poétikája*. Budapest: Figura, 1958.
- BOWLBY, J. (1980). *Attachment and loss*. London: Hogarth.
- BION, W. R. (1962). *Learning from Experience*. New York: Basic Books.
- BUBER, M. (1999). *Én és Te*. Budapest: Európa, 1923.
- CHAWLA, L. (1992). Childhood Place Attachments, in Altman, I. és Low, S.M. (eds.) *Place Attachment* (63-86). London: Plenum Press.
- DOLTO, F. (1984). *L'image inconsciente du corps*. Paris: Seuil.
- EIGUER, A. (2009). *L'inconscient de la maison*, Paris: Dunod.
- ERDÉLYI I. (2008). Tudomány és művészet kölcsönhatása a francia pszichoanalízisben. Metaforikus elméletek. *Thalassa*, 4: 63-86.
- ERDÉLYI I. - HUNYA CS. (2016): Álom-világ. *Lélekelemzés*, 11(1): 51-70.
- FLUSSER, V. (1996). *Az ágy*. Budapest: Kijárat.
- FÜZESSÉRY É. (1993). Lacan és az Apa neve. *Thalassa*, (4)2: 45-61.
- HEIDEGGER, M. (1951). „..költőien lakozik az ember...” – In: Pongrácz T. (szerk.) „költőien lakozik az ember...” (191-209). Budapest/Szeged: T-Twins Kiadó, 1994.
- KOHUT, H. (1971). *The Analysis of the Self. A systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of the Narcissistic Personality Disorder*. New York: International University Press.
- KRISTEVA, J. (1982). *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press.
- KRISTEVA, J. (1984). *Revolution in Poetic Language*. New York: Columbia University Press.
- MAHLER, M. - PINE, F. - BERGMAN, A. (2000). *The Psychological Birth of the Human Infant. Symbiosis and Individuation*. New York: Basic Book, 1975.
- SEARLES, H. (1960). *The Nonhuman Environment in Normal Development and in Schizophrenia*. New York: International Universities Press.
- SERRES, M. (1980). *Le Parasite*, Paris: Hachette, 1997.
- STERN, D. N. (1985). *A csecsemő személy-közi világa*. Budapest: Animula, 2002.
- WINNICOTT, D. W. (1952). L'angoisse associée a l'insécurité. In: uő, *De la pédiatrie a la psychoanalyse* (126-130). Paris: Petite Bibliotheque Payot, 1969.
- WINNICOTT, D. W. (1965). *The Maturation Processes and the facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis.